

KULTURVÄRDEN

GRANNE MED STJÄRNORNA
Astronomen i observatoriet

ARKITEKTER PÅ HEDERSUPPDRAG
Kulturfastigheternas advokater

SÅ BLIR VICTORIAHUSET
Naturnära vid Läckö

LÅNGVÄGA GÄST PÅ SLOTTET
de Mirandas svenska visit

SVENSKT I PARIS
Besök på Hôtel de Marle

SKÖNHETER SOM VÄRMER
Åtta vackra kakelugnar

K

BAKOM KULISSERNA

*Dröttningsholmsteaterns
hemliga rum*

KULTURVÄRDENS JULKLAPPSTIPS

December. Årets sista månad och julen är snart här. För ett år sedan fick Kulturvärden en ny utformning. Många hörde av sig med ris och ros när det första numret kom. Kloka tankar varav många användbara. Så vad tycker du nu när fyra nummer har passerat? Är tidningen bättre, sämre eller lika bra som förr? Och varför tycker du det? Hör gärna av dig på kulturvarden@sfv.se med synpunkter. Eller skriv ett vykort. Adressen finns längre ner på sidan.

Även nästa år lär bli händelserikt för Statens fastighetsverk. Vår generaldirektör, Thomas Norell, berättar mer om det i sin ledare på sidan 39.

Letar du julklappar – ge gärna bort en prenumeration på Kulturvärden. Blankett finns på www.sfv.se. En vacker och innehållsrik bok är alltid roligt att ge bort. Om du vänder på tidningen har vi två förslag, Drottningholm II eller Ambassadboken. Du kan också vinna någon av dem i tävlingen på sidan 38.

Från Drottningholm kommer även ett av detta nummers reportage. Vi har besökt primadonnen i Drottningholms slottsteater, ett utrymme som normalt inte går att få tillgång till och som nu konserveras. Vi hälsar också på hos professor Lindblad som bott hela sitt liv i observatoriet i Saltsjöbaden. Detta och mycket annat hoppas vi att du får tid och lust att läsa i årets sista Kulturvärden.

Tack för i år, hoppas vi följs åt även under 2011.

MIA FERNLUND
Chefredaktör

FOTO JEANETTE HÄGGLUND

FOTO NINA BROBERG

Europa och kulturarvet

Ulrika Bergström, kulturarvschef, hur tar Statens fastighetsverk vara på det kulturarvskunnande som finns i Europa och övriga världen?

– Vi samarbetar med andra statliga fastighetsägare, genom nätverk i Norden, Europa och internationellt, som står inför liknande frågeställningar som vi. Vi söker också kunskap och erfarenheter som hjälper oss i våra projekt och underhållsåtgärder.

Kan du ge några exempel?

– För underhållet av stenen i Stockholms slotts fasader har vi haft utbyte med danska Slots- och Ejendomsstyrelsen. För nyplanteringen av Drottningholms lindalléer har Tyskland och Holland lärt oss mycket. Och inför ombyggnaden av Nationalmuseum har vi studerat aktuella museiombyggnader i Europa som till exempel Neues Museum i Berlin och Rijksmuseum i Amsterdam.

Vad är på gång inom nätverken?

– I Norden är det aktuellt med energi och tillgänglighet i kulturhistoriska miljöer. I det europeiska nätverket Pure jämför vi urval, utveckling och ekonomiska förutsättningar för våra kulturhistoriska fastighetsportföljer.

Hur ser SFV:s samarbete ut för att levandegöra kulturarvet?

– Vi ser just nu över hur vi ska utveckla SFV:s besöksmål. Där tar vi hjälp av bland andra Historic Scotland, Scotland National Trust och Visit Scotland som har en mycket professionell besöksmålsverksamhet.

Vad bidrar Statens fastighetsverk med till omvärlden?

– Vår berättelsemodell i kulturfastighetsutredningen har väckt intresse. Och Sverige ligger långt framme med tillgänglighet, ledarskap och medarbetarskap. Där har vi i SFV en särställning.

KULTURVÄRDEN NUMMER 4, 2010

Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv. SFV:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med nio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare
Ann-Charlotte Spegel-Berg
Chefredaktör
Mia Fernlund
E-post
kulturvarden@sfv.se
Redaktionell produktion

Rejal Kommunikation AB
Redaktör Tomas Eriksson
Art Director
Pompe Hedengren
Formgivare Maria Loohofvud
Korrektur Lena Walldow
Texter Tomas Eriksson, Sten Feldreich, Mia Fernlund, Hedvig Hedqvist, Annica Kvint, Staffan Nilsson, Thomas Norell, Thorsten Sandberg, Lena Severin, Annica Snäll, Erika Volpe
Foto Nina Broberg, Melker Dahlstrand, Lennart Durehed, Åke E:son Lindman, Mia Fernlund, Magnus Fond, Lena Karlsson, Oktod, Martin

Olsson, TellUs Stories/Michael Malmberg, Ellen Stenholm, Mathias Stenström, Ylva Sundgren, White Arkitekter
Illustration Tzenko Stoyanov
Repro Jeanette Andersson
Tryckeri Trydells, Laholm
Prenumeration Se sista sidan eller www.kulturvarden.se
Postadress Box 2263, 10316 Stockholm
Gatuadress Järntorget 84
Telefon 08-696 70 00
www.sfv.se
issn 1104-845x
Omslaget Tapet från Drottningholmsteatern. Foto Melker Dahlstrand

FOTO MARTIN OLSSON

6

**ARKITEKTERNAS
HEDERSUPPDRAG**
*Många vill bli
kulturfastigheternas
egna advokater.*

FOTO ÅKE E:SSON LINDMAN

16

**DESIGN OCH
KANELBULLAR**
*Svenska institutet visar
fransmännen svensk kultur.*

FOTO MÅGNIS FOND

22

**OBSERVATORIET
I SALTSJÖBADEN**
*Här har professorn
i astronomi bott
sedan barnsben.*

FOTO MELKER DAHLSTRAND

28

**TEATERN SOM
TIDSMASKIN**
*Drottningholms-
teatern tar besökarna
till 1700-talet.*

NYHETER 5
*Energisnål
fästning
i Marstrand.*

RUMMET 14
*1600-talsporträtt
i matsalen på
Lövestabruk.*

ANEKDOTEN 20
*Francisco de Miran-
das beskrivning av
kungliga hovet 1787.*

FORM 36
*Kakelugnarna
som sprider värme
och skönhet.*

GD KRÖNIKA 39
*Vi har ett spännande
nytt år som ligger
framför oss.*

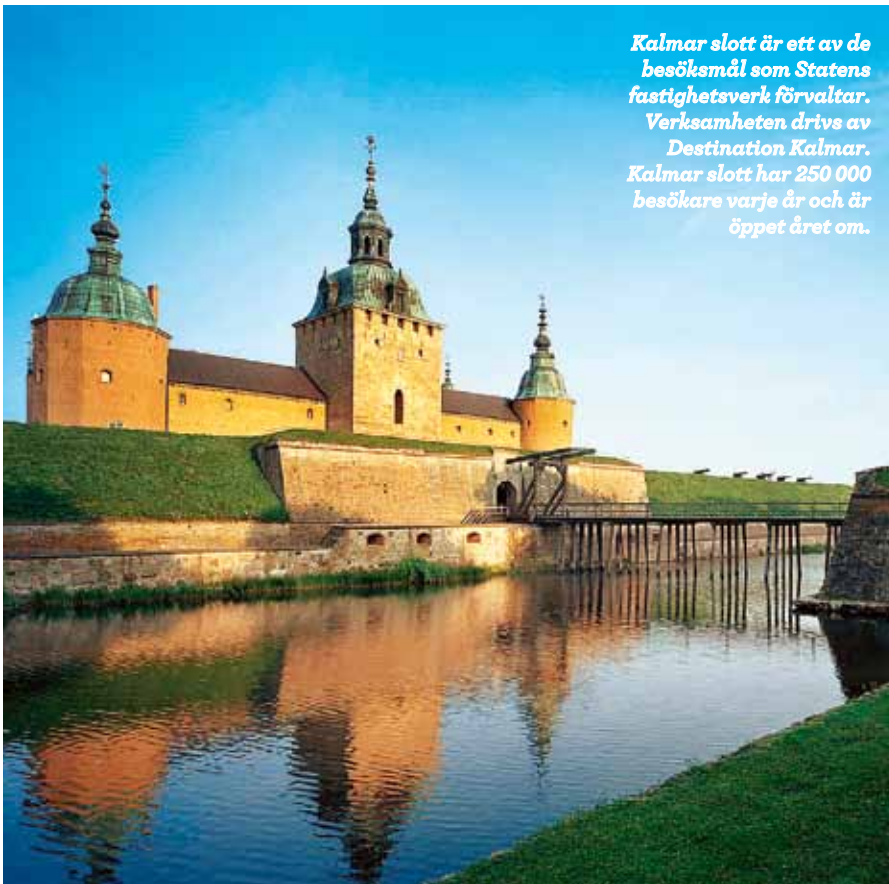
Satsar på besöksmål

Statens fastighetsverk satsar extra under 2011 på Kalmar slott, Ottenby kungsgård och Vaxholms fästning. Satsningen är starten på ett projekt för att synliggöra guldkornen i det svenska kulturarvet.

– Vi kommer att göra särskilda insatser för att utveckla besöksmålen så att de blir mer attraktiva för besöksnäringen och tillgängliga för svenska folket, säger generaldirektör Thomas Norell.

Besöksmål är fastigheter där det finns hyresgäster och samarbetspartners med publik verksamhet och som tar emot besökare. SFV förvaltar inte bara de stora museerna och de kungliga slotten utan ytterligare 60 kulturmiljöer öppna för allmänheten, till exempel fästningar, fyrar, öar, parker och historiska byggnader. SFV är den största svenska fastighetsförvaltaren av sevärdheter och besöksmål med höga kulturhistoriska värden.

FOTO ÅKE E:SON LINDMÄN

Kalmar slott är ett av de besöksmål som Statens fastighetsverk förvaltar. Verksamheten drivs av Destination Kalmar. Kalmar slott har 250 000 besökare varje år och är öppet året om.

CAROLINA REDIVIVA MODERNISERAS

Statens fastighetsverk har påbörjat en upprustning av Carolina Rediviva, Uppsala universitetsbiblioteks huvudbyggnad. Den stora C-salen har, som första steg i planen, fått bås anpassade för grupparbeten. Akustikplattor och glasväggar håller ner ljudnivån och belysningen samt ventilationen har förbättrats. En renovering av entréplanet står på tur.

REKORDPUBLIK SER TERRAKOTTAARMÉ

Utställningen med de kinesiska terrakottasoldaterna har lockat så stor publik att Östasiatiska museet tvingats anställa ny personal. Utställningen, som hålls i ett militärt bergtrum på Skeppsholmen restaurerat av SFV, har hittills haft 170 000 besökare och kan komma få fler besökare än Moderna museets succéutställningar med Andy Warhol och Salvador Dali.

FOTO ELLEN STENHOLM

Manillaskolan har vunnit pris för sitt miljöarbete.

VINNARE MED ELEVERS HJÄLP

Manillaskolan i Stockholm är bäst av sju specialpedagogiska skolor på att spara energi. Skolan lyckades sänka energiförbrukningen med 15 procent tack vare flera tips och idéer från engagerade elever. För detta tilldelades skolan ett pris på 10 000 kronor av Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Elevernas förslag ledde till att lampor släcktes, att datorer stängdes av efter användande och att skolans dörrar hölls stängda under de kallare årstiderna. SFV, som förvaltar Manillaskolan, drog sitt strå till stacken genom att installera mer energieffektiv belysning i några av klassrummen.

FOTO SVEN TIDEMAN

NYGAMMALT TROFÉKRÖN

Den 12 november invigde Statens fastighetsverks generaldirektör Thomas Norell det nytillverkade trofékrönet på Skoklosters slott, vars förlaga prytt slottet i 350 år. Ekskulpturen är en sammanställning av romerska vapen och krigssymboler för makt och framgång. Saknade delar har rekonstruerats och krönets femtiotal handsnidade delar kopierats.

Fästning går på lågenergi

FOTO OKTOD

CARLSTENS FÄSTNING i Marstrand har certifierats enligt EU-kriterierna för Green Building – en certifiering som innebär att man lyckats sänka energiförbrukningen med minst 25 procent. Carlstens fästning har minskat förbrukningen med 40 procent genom att under åren 2008–2009 installera tre bergvärmepumpar som ersatte två oljepannor, en elpanna och ett antal elvärmefläktar.

Utöver energibesparingen har inomhusklimatet blivit märkbart bättre.

I den kulturhistoriskt känsliga miljön finns 13 djupa borrhål till bergvärmeanläggningen väl utspridda och dolda. Ingen besökare kan ana att den gamla 1600-tals fästningen värms av en modern geoenergianläggning.

– All övervakning av anläggningen sker numera via internet, säger Staffan Larses, förvaltare vid Statens fastighetsverk. Jag kan övervaka anläggningen från mitt kontor i Göteborg eller om jag är på resa var som helst i världen. Att kunna välja bort resande för den här typen av kontroller är också ett sätt att värna om miljön, om än i mycket mindre skala.

GREEN BUILDING är EU:s program för att minska energiförbrukningen i lokaler och främja byggandet av energisnåla kontors- och industribyggnader. För att bli certifierade måste nya byggnader förbruka 25 procent mindre än vad som anges i Boverkets normer. För ombyggda fastigheter är kravet 25 procent mindre energianvändning än före ombyggnaden.

TEXT SFV FOTO MELKER DAHLSTRAND

Staffan Larses på Statens fastighetsverk i Göteborg är mycket nöjd med bergvärmen som sänkt energiförbrukningen med 40 procent på Carlstens fästning.

DRÖM FÖR EN ARKITEKT

Slotts- och husarkitekterna är Statens fastighetsverks förlängda arm när svenska folkets gemensamma fastigheter ska anpassas till dagens behov, utan att de historiska värdena förstörs.

TEXT *Tomas Eriksson* FOTO *Martin Olsson*

A woman with short brown hair, wearing a dark purple top and black pants, stands on a wooden spiral staircase. The staircase has a dark metal railing. The background shows a multi-level interior with peeling white and brown walls, dark wooden doors, and a balcony with a black metal railing. The floor is made of wooden planks. The word "JOBBER" is written in large, white, serif capital letters across the middle of the image.

JOBBER

*Gunilla Svensson
är slottsarkitekt för
Landskrona Citadell.
I hennes uppdrag ingår
att både bevara och
levandegöra det gamla
fängelset i Citadellet.*

»Det är spännande att få levandegöra det som är svenska folkets egendom«

SLOTTSSARKITEKT Gunilla Svensson har visat de fasansfulla döds- och isoleringscellerna i ett av Landskrona Citadellets fyra kanontorn. Nu tar hon oss en våning upp i det gamla fängelset. Här öppnar sig ett runt, ganska ljusst torn, där de tårtbitsformade cellerna ligger i två våningar utmed de runda ytterväggarna. Det är byggt som ett panoptikon, en brittisk metod att bygga fängelser, där man kan se samtliga celler från en plats.

Golven är rena, men repiga och utan färg. Räcket till trappan som leder upp till den övre cellvåningen är fullt av rispors som uppstått genom slitage eller som karvats ut av gamla tiders fångar. Rappningen på väggarna skulle inte må illa av en färgstrykning, inte heller de slitna celldörrarna. Men så lär det inte bli. För så här bör det se ut i eviga tider, om Gunilla Svensson får bestämma.

– Vårt mål är att bevara med patina. Så vad vi försöker göra är att permanenta situationen, för det får inte heller förfalla mer, säger hon.

Landskrona Citadellets första delar byggdes 1559 av den danske kungen Christan III. Men det var först när Skåne blivit svenskt som det utvecklades till en större modern och svår-intaglig försvarsanläggning, skyddad

med ett system med tre vallgravar mot inkräktare och jordvallar mot artilleribeskjutning.

1827 var den militära storhetstiden över och Citadellet omvandlades till fängelse, först för livstids- och dödsdömda, därefter till kvinnofängelse. 1938 lämnade den sista fången området. Men Citadellet öppnades snart igen, nu som förläggning för flyktingar från andra världskriget.

Gunilla Svensson är den fjärde i raden av slottsarkitekter på Citadellet i Landskrona, och hon är nu inne på det fjärde året av det sexåriga förordnandet. Arbetet görs med stöd av två landskapsarkitekter som i första hand arbetar med vallgravarna, jordbefästningarna och de 200 kolonilotterna i anslutning till Citadellet samt en arkitekt som hjälper till med pappersarbetet vid projektering. Alla tre är anställda vid hennes arkitektbyrå.

En viktig del av arbetet är förstas rena underhållsfrågor kring material och färgsättning. Själv ser hon uppdraget att levandegöra Citadellet och dess omgivningar som det viktigaste.

– Det gör vi dels genom att locka hit lämpliga verksamheter och att skapa bra förutsättningar för dem, dels genom att göra Citadellområdet levande med hjälp av skyltprogram, utställningar, evenemang, broschyrer, ökad tillgänglighet och annat. Det är ett oerhört intressant uppdrag, eftersom det inte bara är tillåtet utan också önskvärt att göra vissa moderna intryck i en miljö med så starka antikvariska värden, så länge vi bevarar utsprunget.

Ett bra exempel på detta är den hemslöjdsbutik som nyligen öppnat i Citadellets kommandanthus, en gång bostad och kontor för fängelsets kommandant. Där har Gunilla Svensson själv ritat interiören.

– Där måste vi förstas lyfta fram och respektera det historiska i byggnaden, genom att bevara rumsstrukturen och att välja rätt färger. Men vi kan samtidigt tillåta en belysning anpassad till dagens krav med modern armatur.

Gunilla Svensson har aldrig ångrat att hon svarade på den anbudsförfrågan som Statens fastighetsverk lade ut för fem år sedan. Och hon blir för varje år mer förtjust i »sitt« Citadellet, dit hennes föräldrar ofta tog henne som barn.

– Det är en vacker plats vid en vacker stad vid Öresund. Och det

I ett utställningsrum finns bilder på det gamla fängelsets fångar, många av dem dömda till dödsstraff eller livstid.

är spännande att få levandegöra det som är svenska folkets egendom, för att människor ska förstå sin historia. Landskrona är dessutom en stad som inte haft det så lätt under de senaste decennierna. Citadellet är något som landskronaborna kan vara stolta över och som ger turistintäkter.

DRYGT FYRA MIL söderut, i det nordvästra hörnet av Stortorget i Malmö, är landshövdingeresidensets gula fasad trots sin storlek

närmast diskret. Huset, med rötter från 1500-talet, stod i sin nuvarande form färdigt 1851, efter en ritning av Fredrik Wilhelm Scholander. Residenset är en av de runt 35 fastigheter som i år fick en egen husarkitekt. Valet föll på Mattias Andréasson, en gång upplärd av slottsarkitekten Erik Wikerstål i Helsingborg.

– Både jag och min kompanjon Lars Blasberg har jobbat hos Erik Wikerstål. När vi startade företaget för fyra år sedan ingick det i vår målbild att vi skulle bli slottsarkitekter. När Statens fastighetsverk annonserade efter ett

antal slotts- och husarkitekter för ett år sedan sökte vi uppdraget för fyra fastigheter. Vi fick två, Lars fick Hovdala slott och jag fick residenset i Malmö.

I landshövdingens residens, tillika privatbostad, finns en både spännande och svår balansgång att gå mellan det historiska arvet och dagens verksamhet.

– Att det är ett fungerande residens gör jobbet extra intressant. Dels ska fastigheten användas för representation för det växande Skåne län, dels har vi att hantera en komplicerad byggnad med flera byggnader under skalet. Här finns dessutom en mycket fin

Gunilla Svensson har som mål att bevara Citadellets patina, samtidigt som det inte får förfalla mer.

»Vi kommer att göra allt för att få behålla uppdraget. Vi tycker det är viktigt med långsiktighet«

Landshövdingens residens vid Stortorget i Malmö.

möbelsamling och många äldre inventarier, säger Mattias Andréasson.

Han ser som ett av sina viktigare uppdrag att tillsammans med förvaltaren höja kvaliteten på förvaltningen.

– Det är jag som ska ansvara för att anpassa huset till verksamhetens behov. Samtidigt bevakar jag de historiska värdena och ser till att ingen går för hårdhänt fram, säger han och berättar om den närmaste tidens utmaningar, som fukten i källaren och den hiss som skulle behövas sättas in utan att göra för stora ingrepp i byggnaden.

Som husarkitekt får han även rollen som generalentreprenör vid renoiveringar och förändringar av fastigheten. Statens fastighetsverk krävde att anbudsgivarna till uppdraget som husarkitekt skulle ta med sig ett team av konsulter.

– Vår viktigaste nyckelperson vid alla reparationer är konstruktören Laine Montelin. En sak vi lärt oss är att gamla hus kräver duktiga konstruktörer, för ger man sig in i husets struktur så är det viktigt att inte förstöra något eller åtminstone kunna återställa det på ett korrekt sätt. Vi ansvarar också för vvs, el, brand, miljö och antikvariska frågor, berättar Mattias Andréasson.

Både han och Gunilla Svensson är nöjda med det stöd de får från Statens fastighetsverk.

– Absolut. Det är en stor och professionell apparat och man får förhållandevis snabbt svar på sina frågor eller besked om var man ska söka svaret, säger Mattias Andréasson.

– Jag tycker att det är en otrolig organisation med mycket kunniga

människor. För mig är det intressant att tvingas in i långsammare processer än jag är van vid, där våra frågor först ska matcha Riksantikvarieämbetets krav och sedan de arkitektoniska och tekniska kraven som ställs av SFV. Det tar tid, men det blir oftast bättre, säger Gunilla Svensson.

Hus- och slottsarkitekter sitter på ett sexårigt förordnande med möjlighet till en treårig förlängning. Både Mattias och Gunilla sitter gärna alla nio åren.

– Absolut. För det tar lång tid att lära sig alla 24 husen och all mark, säger Gunilla Svensson.

– Vi kommer att göra allt för att få behålla uppdraget. Vi tycker det är viktigt med långsiktighet och vi ska dessutom arbeta för att få uppdrag som hus- eller slottsarkitekter för fler fastigheter, säger Mattias Andréasson. *

Mattias Andréasson är husarkitekt vid residensen i Malmö.

STÅR FÖR KUNNANDE OCH KONTINUITET

Slotts- och husarkitekternas roll är att i alla lägen slåss för sitt objekts intressen. Maria Nordh är förvaltningsområdeschef inom fastighetsområde Syd-Väst. Där samarbetar hon och hennes tre förvaltare med fyra slottsarkitekter och fem nyligen upphandlade husarkitekter. Hon är mycket nöjd med den hjälp hon får från dem.

– Slotts- och husarkitekterna tillför kunnsande och kontinuitet i förvaltningen eftersom de kan gå djupare in i sitt objekt än vad vi förvaltare har möjlighet till. Deras arbete sparar mycket tid åt oss, säger hon.

Som förvaltare har hon periodvis ett nära samarbete med sina arkitekter, framförallt under större renoveringsprojekt och under budgetprocesserna.

– Då slåss de för sitt objekt, medan min uppgift är att för SFV:s räkning prioritera vad vi kan och har råd att göra, säger Maria Nordh.

Ibland kan slottsarkitekten göra stor skillnad. Maria Nordh berättar om när slottsarkitekten Ole Drachmann föreslog en färgsättning av Karl XV:s sommarresidens Bäckaskog slott som fick många, inklusive Riksantikvarieämbetet, att höja på ögonbrynen.

– Men vi valde att följa hans förslag och när man sedan började riva väggarna inne i slottet så hittade man tapeter från Karl XV:s tid som hade samma färgsättning som Ole föreslagit.

– Gunilla Svensson gör också ett mycket engagerat arbete för Citadellet i Landskrona. Hon ställer upp vid visningar om det behövs, medverkar i media och fungerar som Citadellets ansikte utåt.

Det började med de kungliga slotten för hundra år sedan. I dag har ett 70-tal av Statens fastighetsverks fastigheter en egen slotts- eller husarkitekt.

TEXT Anders Bodin, kulturarvsspecialist
på Statens fastighetsverk

FOTO ÅKE E:SON LINDBÄN

Strömsholms ridskola är en av de fastigheter som fått en husarkitekt. Uppdraget gick till Björn Norman.

Fler byggnadsminnen får sin egen arkitekt

DET FINNS UNGEFÄR trehundra statliga byggnadsminnen i Sverige. Utöver dessa finns det omkring tretusen byggnadsminnen med andra ägare. Det är regeringen som beslutar vilka som ska finnas på listan över statliga byggnadsminnen, på förslag av Riksantikvarieämbetet.

Merparten av de statliga byggnadsminnena ägs och förvaltas av Statens fastighetsverk, SFV, men några förvaltas av Fortifikationsverket och Riksantikvarieämbetet. Till stöd för hur dessa klenoder ska skötas har regeringen utfärdat en förordning som slår fast hur miljöerna ska vårdas – inte i detalj, men vad principerna ska vara och hur besluten ska gå till.

En paragraf i förordningen anger att man för de mest krävande miljöerna

kan utse en slottsarkitekt för att långsiktigt säkerställa kvalitet och kontinuitet i vården och den arkitektoniska gestaltningen.

SFV OCH DESS FÖREGÅNGARE Byggnadsstyrelsen har utnyttjat möjligheten att utse slottsarkitekter under hela 1900-talet. Det började med de nio kungliga slott som SFV förvaltar. Denna lilla skara byggnader utökades efterhand med några av de så kallade riksfästena, som exempelvis Carlstens och Vaxholms fästningar, Örebro och Uppsala slott.

Slottsarkitektsystemet har visat sig fungera mycket väl. Nyckelordet är just kontinuitet. Inte så konstigt eftersom det handlar om miljöer som ska förvaltas i »ett evighetsperspektiv«. En slottsarkitekt förordnades på den tiden i princip på livstid och kom att vid

sidan av sin ordinarie arkitektpraktik kontinuerligt hålla ett öga på utvecklingen av »sitt« hus. Slottsarkitekten blir även en kulturmiljöns advokat då till exempel värden hotas av förändringar i omvärlden, som motorvägar och exploateringar.

Alla var så nöjda med slottsarkitektkonstruktionen att fler och fler miljöer försågs med slottsarkitekter. För fem år sen var antalet uppe i 25, i dag är det 35. Alla är upphandlade som konsulter enligt Lagen om offentlig upphandling, LOU. På grund av de unika förutsättningarna, de unika miljöerna och de höga kraven på »ständig passning« och kontinuerlig dokumentation av de utförda arbetena har slottsarkitekterna upphandlats på sex år med möjlighet till tre års förlängning. Efter de nio åren görs en ny upphandling.

Genom anbudsgivningen har man hittat många skickliga arkitekter som tidigare var okända för SFV. Lagen har därmed nått sitt syfte att vidga marknaden.

VAD STÄLLS DÅ FÖR krav på en slottsarkitekt? I SFV:s annonser efterfrågas ett väl utvecklat restaurerings-ideologiskt förhållningssätt, förmåga till gestaltningskvalitet i stort och smått, stor samarbetsförmåga, pedagogisk kapacitet och ett yrkeskunnigt nätverk.

De viktigaste urvalsinstrumenten är referensexempel och intervjuer. Uppdraget som slottsarkitekt är personligt. Man kan ha eget arkitektkontor eller vara anställd, man kan ha en stor kapacitet inom den egna organisationen eller vara ensam och visa att man har motsvarande kapacitet i nätverk.

Mängden arbete varierar från olika objekt och olika år. För det kontinuerliga »passningsjobbet«, i vilket också ingår att både författa en årsrapport och delta i det årliga slottsarkitektmötet, utgår ett fast arvode. Utöver detta kan slottsarkitekten mot avrop utföra uppdrag som en vanlig arkitektkonsult. Den årliga rapporten om objektets status – om vad som gjorts och vad som ska göras – innebär ett kliv framåt i den viktiga dokumentationsfrågan.

Slottsarkitekten har inte monopol på »sin« fastighet. Uppstår behov av arbete av mycket speciellt slag kan SFV vända sig till andra arkitekter på marknaden.

UPPLÄGGET MED slottsarkitekter visade sig vara så bra att SFV:s förvaltare ville ha denna hjälp för fler miljöer, sammanlagt 35 fastigheter när samtliga önskemål lagts samman. Men i dessa fall valde SFV att arbeta på ett lite annorlunda och mer genomgripande sätt.

Byggvärlden har i allt ökande grad blivit fragmenterad och oöverblickbar. Arkitektkompetensen, som fram till början av 1900-talet var sammanhållen, har delats upp i många delkompetenser. Det är konstruktörer, vvs-konsulter, elkonsulter, inredningsarkitekter, landskapsarkitekter och på senare år särskilda konsulter för brand, säkerhet, belysning, färgsättning, tillgänglighet, antikvarier, detaljplanefrågor, miljö samt för plåt, måleri och konservatorsarbeten. Alla dessa kompetenser behövs,

men specialisterna måste samordnas. SFV beslöt därför att handla upp de nya arkitekterna som generalkonsulter med ansvar för helheten så att all kompetens används på rätt sätt och för samma mål.

Detta är en krävande uppgift som inte alla arkitekter fått träning i – ja, till och med utestängts från av en byggvärld som degraderat arkitekten till blott »formgivare«. SFV vill återupprätta arkitektrollen genom att formulera uppdrag som kräver dessa »nya« överblickande och samvägande kompetenser.

I våras upphandlades därför 35 nya arkitekter av SFV som generalkonsulter.

NU HAR OMKRING 70 av SFV:s allra mest krävande byggnadsmiljöer fått en förvaltningen lätt tillgänglig och långsiktigt inriktad arkitektkompetens. Och inte bara det: anbudsgivarna för uppdraget som husarkitekt skulle offera en hel konsultgrupp med konstruktör, ventilationskonsult, el-konsult, inredare, landskapsarkitekt, tillgänglighetssakkunnig, brand- och säkerhetskonsult, antikvarie och ibland även konservator. Vid utvärderingen mönstrades den ansvarige arkitekten men framförallt vad hela gruppen kunde visa att de åstadkommit tillsammans.

Eftersom arbets sättet med en samordnande generalkonsultgrupp fungerat, kommer SFV med stor säkerhet, att använda samma system när man i framtiden upphandlar slottsarkitekter.

Under hösten har SFV annonserat efter ytterligare sju husarkitekter, bland annat för Skeppsholmen, Nationalmuseum och Världskulturmuseet i Göteborg. Inom några år kan det bli aktuellt med ännu fler. *

Bogesunds slott har fått Martin Stingzing som husarkitekt.

FOTO ÅKE ESON LINDMAN

Per Rydberg är slottsarkitekt vid Vadstena Slott.

FOTO ÅKE ESON LINDMAN

SLOTS- ARKITEKTER

BOHUS FÄSTNING: Allan Ahlman **BORGHOLMS SLOTT:** Erik Wikerstål **BÄCKASKOGS SLOTT:** Ole Drachmann **CARLSTENS FÄSTNING:** Mikael Nädele **DROTTNINGHOLMS SLOTT:** Erland Montgomery **GRIPSHOLMS SLOTT:** Jakob Strömholm **GÄVLE SLOTT:** Jan-Erik Ellfolk **GÖTEBORGS FÖRSVARSHISTORISKA ANLÄGGNINGAR:** Mikael Nädele **HAGA OCH ULRIKSDALS BYGGNADER:** Jan-Erik Ellfolk **HAGA OCH ULRIKSDALS PARKER:** Kolbjörn Waern **HOVDALA SLOTT:** Lars Blasberg **KALMAR SLOTT:** Erik Wikerstål **KARLSBORG:** Ingvar Blixt **KARLSKRONA MILITÄRA ANLÄGGNINGAR:** Agneta Ljungberg **LANDSKRONA CITADELL:** Gunilla Svensson **LINKÖPINGS SLOTT:** Mats Fredriksson **LÄCKÖ SLOTT:** Roni Wallin **LÖVSTABRUK:** Dick Sandberg **MALMÖHUS:** Mats Edström **NYKÖPINGSHUS:** Ola Forsby **RIDDARHOLMSKYRKAN:** Calle Althoff **ROSERBERGS SLOTT:** Eva Göransson **SALSTA SLOTT:** Ylva Sohlman **SKOKLOSTERS SLOTT:** Anna Blomberg **STOCKHOLMS SLOTT:** Andreas Heymowski **STRÖMSHOLMS SLOTT:** Björn Norman **SVARTSJÖ SLOTT:** Helena Tallius-Myrman **TULLGARNES SLOTT:** Jacob Hådemark **UPPSALA SLOTT:** Håkan Langseth **VADSTENA SLOTT:** Per Rydberg **VARBERGS FÄSTNING:** Erik Wikerstål **VAXHOLMS KASTELL:** Sven Ahlsén **VÄSTERÅS SLOTT:** Gunhild Skoog **Jägbeck ÖREBRO SLOTT:** Tina Wik

HUS- ARKITEKTER

BOGESUNDS SLOTT: Martin Stintzing **DRAMATEN:** Björn Thyberger **FISKERISTYRELSENS SÖTVATTENLABORATORIUM, FÄRINGSÖ OCH SVARTSJÖ KRIMINALVÅRDSANSTALTER:** Rebecka Forsberg **GÖTEBORGS RESIDENS:** Peter Erseus **GÖTEBORGS UNIVERSITET OCH LORENSBERGSVILLORNA:** Micael Ekberg **HALMSTAD SLOTT:** Rune Törme **HARPSUND:** Lone-Pia Bach **HOVSTALLET:** Ej klar **HUSEBY BRUK:** Mats Fredriksson **JÖNKÖPINGS RESIDENS OCH GÖTA HOVRÄTT:** Gunilla Gustafsson **KARLSTADS RESIDENS OCH GAMLA GYMNASIET:** Eva Svensson **KUNGLIGA BIBLIOTEKET:** Hans Murman **LUNDAGÅRD OCH BOTANISKA TRÄDGÅRDEN I LUND:** Tomas Lewan **LUNDS UNIVERSITETSHUS:** Ole Drachmann **MALMÖ RESIDENS:** Mattias Andréasson **MARIESTADS RESIDENS:** Ingrid Sporre **NATURHISTORISKA RIKSMUSEET:** Gunnar Hellman **RIDDARHOLMENS YTTRE MILJÖ:** Jimmy Norrman **STENHAMMARS GODS:** Sven Ahlsén **STRÖMSHOLMS RIDSKOLA:** Björn Norman **SÖDRA KLARA:** Anna Kolte **TESSINSKA PALÅTSET:** Jacob Hådemark **TOMMARPS KUNGSGÅRD:** Beat Senn **TUMBA BRUK:** Tomas Rosén **VÄNERSBORGS RESIDENS OCH STALL:** Lone-Pia Bach **VÄRLDSKULTURMUSEET:** Ej klar **ÖLANDS NORRA UDDE:** Mikael Nädele

Rummet: Matsalen

TRÄHERRGÅRDEN PÅ LÖVSTABRUK i norra Uppland brändes av ryssarna 1719. Men redan på 1720-talet byggdes den upp igen av Charles De Geer, fast nu i sten, eller rättare sagt tegel. På karolinskt maner fick huset på bottenvåningen en utbyggd sal som vetter mot den kanal som förenar bruksdammarna.

År 1765 lät den dåvarande fideikommissarien, som även han lystrade till namnet Charles De Geer och var

en framstående naturvetenskapsman, modernisera inredningen i herrgården efter ritningar av Jean Eric Rehn, som också utförde flera andra arbeten på Lövsta. Salen fick nu en panelinredning i klassicistisk stil målad med grågrön marmorering. Dörröverstyckena målades som bronsreliefer med kartuscher som symboliserar handeln, jordbruket och bruksdriften. För utförandet svarade tidens ledande dekorationsmålare Lars Bolander.

Lövstabruk

Ett speciellt inslag är den samling av släktporträtt som är infällda i panelerna och som gör salen till en slags minneshall över släkten De Geer. Porträtten är förnämliga arbeten från 1600-talet och sviten »inleds« med fadern till den förste svenske De Geer – Louis de Geer de Gaillardmont – och hans hustru. För en så relativt ny adelsätt som De Geer var det viktigt att kunna visa upp gamla anor. Manerret att komponera in släktporträtt i den fasta

inredningen blev populärt under den senare delen av 1700-talet och kan också studeras i Skogaholms herrgård på Skansen.

Lövstabruk såldes av Louis De Geer 1917 och lades ned nio år senare, men herrgården och parken förblev i familjen De Geers ägo till 1986. Sedan 1997 är staten, genom Statens fastighetsverk, ägare till den anrika anläggningen.

STAFFAN NILSSON

När solen lyser blir det Svenska institutet i Paris med sina öppna blå portar en veritabel publikmagnet. Hôtel de Marle på rue Payenne är en av traktens få väl bevarade privatpalats med anor från sent 1500-tal.

TEXT Hedvig Hedqvist FOTO Åke E:son Lindman

HÔTEL DE MARLE

VÅR, SOMMAR, HÖST och även vinter är den förhållandevis tysta och vackra innergården och den stora gröna trädgården på husets baksida en uppskattad publik tillgång.

Om det är öppenheten, den prestigelösa och samtidigt generösa tillgängligheten hos Svenska institutet som lockar mest eller alla olika evenemang som avlöser varandra eller bara möjligheten att slå sig ner i den historiska gårdsmiljön, visar sig vara en alldeles för fyrkantigt och svenskt ställd fråga:

– Vi älskar den här miljön, det är en modern blandning av historia och samtida svensk design. Så snyggt tillsammans, säger gruppen unga franska besökare runt ett av borden på innergården. De betonar också att det är så »coolt« här.

Svensk fika - kanelbulle - och andra svenska smaksensationer är en del av den exotiska upplevelsen, liksom bordens färgstarka dukar i svensk design av 40-årsjubilerande 10-gruppen. Inne i Café suédois är de röda och ceriserosa. Utomhus upprepas mönstren i svartvitt som en grafisk hyllning till fasadens strama och ståtliga arkitektur.

Den pågående utställningen om designprinsen Sigvard Bernadotte, pionjären som tydliggjorde värdet av god form och designstrategier inom svenskt näringsliv, får också positiva kommentarer av sällskapet. Här finns

Hôtel de Marles stenbelagda innergård är en vacker och uppskattad oas.

MIKAEL JÖNSSON

Tillträdde som chef och kulturråd vid svenska ambassaden i Paris 1 april 2008. Han har ett förflutet som chefsproducent för baletten på Kungliga operan och Cullbergbaletten.

Höstens program på Svenska institutet i Paris är »Nordic light« - svensk samtidskonst, och i november, som i Paris är fotografins månad (moin de la photo), visades en utställning med kollektivet Tio Fotografer.

även Volvo som markerar sin 50-åriga närvaro i Frankrike med tre veteraner, en PV 544, P1800 och Amazon herrgårdsvagn, parkerade på gräsmattan i trädgården.

Sedan mitten av 1960-talet ägs Hôtel de Marle av svenska staten och förvaltas av Statens fastighetsverk, s.f.v. Den ståtliga byggnaden är uppkallad efter Christophe Hector de Marle som var rådgivare till den franska regeringen. Han köpte hus och mark 1572 och bodde där i trettio år och är den historiskt mest kände ägaren. Han rev det hus som fanns och uppförde den äldsta delen av den nuvarande byggnaden.

HÔTEL DE MARLE HAR en planlösning som följer ett typiskt mönster för franska stadspalats under 1600- och 1700-talen. Portalen öppnar sig mot en stenbelagd gård som inramas av två flyglar. I den norra flygeln finns en mindre entré med en trappa försedd med smidesjärn från 1694. I den södra flygeln finns den stora entrén med paradtrappan från 1774. Trappan leder i dag upp till den stora foajén för tillfälliga utställningar och filmsalen. Ytterligare en våning upp i huvudbyggnaden finns den stora Kristinasalen med sitt väl bevarade tak med målade takbjälkar.

Byggnaden var i ett mycket bräckligt skick när dåvarande kulturattachén och konsthistorikern Gunnar Lundberg

Mikael Jönsson har en dubbelroll som chef för Svenska institutet och kulturråd vid svenska ambassaden i Paris.

Strindbergrummet är ett intimt och charmant mötesrum.

Kristinasalen har ett vackert, välbevarat tak med målade takbjälkar.

Jubilerande Volvobilar i trädgården.

»Vi älskar den här miljön, en modern blandning av historia och samtida svensk design«

1965 lyckades övertyga den svenska regeringen, särskilt finansminister Gunnar Sträng, att köpet skulle bli en strålände investering – ett kap.

Lundberg var en stor samlare och grundade redan 1932 Institut Tessin, Bibliothèque et Musée d'Art Suédois à Paris. Han hade levt i Paris sedan slutet av 1920-talet, fördjupat dialogen och vidgat förbindelserna inom kulturfärens alla områden. Det var behovet av husrum för samlingen som fick honom att leta efter en passande byggnad. Den samtida svenska 1900-talskonsten hamnade i samlingen mer av en slump, konstnärsvänner som var i Paris behövde inte sällan akut pengar och fick hjälp av Lundberg. Att de nu hänger

tillsammans med porträtt av svenskar med anknytning till Frankrike från tidigare århundraden visar på kontinuiteten i det svenska beroendet av franska impulser.

Gunnar Lundbergs bedömning av husets värde har visat sig vara minst sagt korrekt. Så strålände att fastigheten vid upprepade tillfällen och stigande marknadspriser varit påtänkt att säljas.

– Senast 2009 kom det sådana signaler från Finansdepartementet, men efter genomförd konsekvensanalys försvann ärendet från listan. Men det kan komma nya bud i framtiden, säger den nuvarande chefen Mikael Jönsson.

Han tillträdde sin tjänst 1 april 2008 och hamnade mitt i diskussionen om

hur mycket gästerna ska betala för en månads vistelse i de fem eftertraktade bostäderna som enligt statuterna ska erbjudas svenskar som vill ägna sig en månad åt forskning eller kreativ verksamhet i Paris.

– Jag är övertygad om att det kommer en konstruktiv lösning, någon kombination med stipendier. Konstnärsnämnden har fått en propå. Ett annat alternativ är att aktivt koppla in de boende i programverksamheten, säger Mikael Jönsson.

Till Jönssons glädje finns det ett växande intresse från andra länders kulturinstitut att studera verksamheten. Både Australiens och Canadas kulturministerier har specialstuderat

**Publikmagneten
Café Suédois med
tillfällig utställning
av 10-gruppens
jubileumskollektion.**

hur man lyckats nå kvantifierbara mål med begränsade medel.

DET ÄR INTE BARA solens förtjänst denna vackra försommardag att hela institutet utstrålar nytändning. Byggnaden har nyligen genomgått en lätt uppsatsning. Med de nymålade väggarna ser man hela interiören, arkitektur, rymd och utformningen av alla detaljer med ny skärpa. Högst upp ligger Kristinasalen som rymmer delar av Tessininstitutets stora konstsamling. Här har ny belysning installerats och tavlorna har hängts om under överinseende av Nationalmuseum. Nytt är att 1700-talsmaleriet på en av väggarna har fått sällskap av svensk 1900-talskonst med fransk anknytning.

I planerna ingår närmast att förvandla den representativa delen av chefsbostaden till en svensk design- och inredningsutställning. Arbetsnamnet

är »Från Frank till Front«. Inredningsarkitekten Katharina Abrahamsson har uppdraget att göra urvalet av svenska designkonstnärer ritade av såväl samtida, som den uppmärksammade gruppen Front och de märkvärdigt aktuella Josef Frankmöblerna och textilierna från 1920-50-talen.

Sommarens Sigvard Bernadotte-utställning uppmärksammar att det är 200 år sedan fransmannen Jean Baptiste Bernadotte blev kung Carl xiv Johan i Sverige.

Fransmännen högtidlighåller också att det är 400 år sedan den franske kungen Henrik IV dog 1610, känd för att han myntade »Paris vaut bien une messe«, »Paris är värt en mässa«.

Ett budskap vidgat till hela Frankrike som Mikael Jönsson och hans konstruktiva medarbetare med acklamation ständigt visar borde vara aktuellt i alla budgetberäkningar. *

SVENSKA INSTITUTET I PARIS

Svenska institutet i Paris är Sveriges enda kulturhus i utlandet. Uppgiften är att vara en aktiv mötesplats för svensk-franska och internationella kultursamarbeten och att informera om vad som pågår i Sverige samtidigt som målet är att nå franska medborgare. Det gör man genom att arrangera allt från stora konserter i trädgården till filmvisningar, seminarier om genusperspektivet i svensk barnlitteratur, presentera svensk dramatik, översätta litteratur och att ordna konst- och designutställningar. Även språkundervisning är en del av programmet.

Verksamheten sorterar under Svenska institutet som är en myndighet kopplad till utrikesdepartementet med uppgift att, som det står på hemsidan: »informera om Sverige i världen och att marknadsföra Sverige inom områden som högre utbildning och talang«.

Umgänget på Drottningholm och Kungliga slottet genom sydamerikanen Francisco de Mirandas ögon.

TEXT *Thorsten Sandberg* ILLUSTRATION *Tzenko Stoyanov*

Anekdoten: Slottsliv 1787

LIKA DISKRET SOM ÄLSKVÄRT frågade hovmarskalk Cederström om Francisco de Miranda ville vara inkognito när han gästade hovet på Drottningholm, »till vilket jag svarade ja, då jag ville undgå alla dispyter med spanska ministrar«.

Cederströms fråga var befogad och de Mirandas svar, nedtecknat i hans dagbok 7 oktober 1787, högst förväntat.

Sydamerikanen de Miranda och Spanien befann sig på kollisionskurs sedan tidigt 1780-tal, då han började agera för de sydamerikanska koloniernas befrielse.

Från spanskt håll följde man misstänksamt hans resor, och de spanska ambassadörerna vid de olika hoven försökte få honom utlämnad. I vimlet på Drottningholm »lade jag märke till den spanske ministern Corral«, noterade de Miranda.

Han inledde 1785 i England något man skulle kunna

kalla »Francisco de Miranda European Tour« för att hos furstarna söka stöd för sin politik.

Den 21 september 1787 anlände han från S:t Petersburg till Stockholm och vistades här i två omgångar, 21–24 september samt mellan 3 oktober och 1 november.

de Mirandas biljett in i det svenska etablissemanget var rekommendationsbrevet från ryska kejsarinnan Katarina II, och stödet från hennes minister i Stockholm, Razumovskij. Det var också tillsammans med denne som de Miranda redan ett par dagar efter ankomsten till Stockholm besökte Kungliga slottet.

ANTIKBEUNDRARE SOM HAN VAR hänfördes han av Endymion, en romersk skulptur som Gustav III hemfört från sin italienska resa. »Jag förstår inte varför påven lät ett sådant verk få försvinna från Rom«, skriver han.

Endymion gav honom ingen ro. I mitten av oktober vallfärdade han återigen till skulpturen, denna gång i sällskap med en verklig expert, Johan Tobias Sergel. »Efter mer än fyra timmars beundran lämnade vi den med saknad. Vi hade kunnat hålla oss kvar där hela natten».

Under första rundvandringen på Kungliga slottet såg de Miranda också Sergelskulpturer i marmor av kungliga familjen och en byst av Karl XII.

Han flanerade även runt i de privata våningarna, och kikade in i »Hertiginnans av Södermanland rum där hennes säng ännu var obäddad och ingav – jag vet inte vilka tankar...«.

Kring hertiginnan Hedvig Elisabet Charlotta – gift med kungens bror hertig Karl – gick skvaller. Den lyhörde de Miranda registrerade snackisarna på stan.

»Hertiginnan är en mycket älskvärd kvinna, ung och ser bra ut, synd bara att hon är begiven på trip, som man säger«. Trip, en förkortning av tribad, betyder lesbisk. »Men det är inte att förundra sig«, fortsätter de Miranda, »då nästan alla hovmännen här säges vara pederaster«.

Sydamerikanen, som hade rykte om sig att vara en Don Juan med ryska kejsarinnan som främsta erövring och i Sverige var älskare åt slottsfrun Katarina Hall på Gunnebo utanför Göteborg, hade ett gott öga till andras omoral.

INNAN DE MIRANDA MED HOVMARSKALK Cederströms bistånd släpps in för att bevittna kungliga familjens offentliga åtande på Drottningholm den sjunde oktober flanerade han och en tjänare runt i slottsområdet.

I en kasern bodde både balettdansöser och soldater, låt vara på varsin våning. Miranda noterade »att dragonerna serverade dem deras mat, och miss tänker också allt annat som de behöver – vilket jäkla sällskap!«

Inne i slottet såg de Miranda »nägra bra tavlor, en mycket vacker Rembrandt«, han tjasas av Lovisa Ulrikas bibliotek »den

stora bibliotekssalen är vacker och välordnad« och änkedrottningens naturaliekabinett.

Kvällen denna fullmatade dag avslutades på Operan där man gav en rysk-svensk komedi om kärleken mellan drottning Kristina och greve Magnus Gabriel De la Gardie.

Kungen närvarade och »applåderade uppmuntrande varje scen, vilket ingen vågar göra förrän Hans Maj:t börjat«.

I publiken fanns också den nioårige kronprins Gustav Adolf, och kungens bröder hertigarna Karl och Fredrik Adolf. »Nära mig befunno sig bådas mätresser«, skriver de Miranda, »två flickor från teatern som ser bra ut – vilket exempel av gifta män!«

Kungen gav de Miranda en längre audiens på Stockholms slott den 17 oktober. Han intresserade sig för sydamerikanens resor i Europa, och hans syn på läget i Spanien med »dess förfall och utomordentliga okunnighet, Filip II:s grymhet och statsfinansernas oordning«.

Påföljande dag besökte de Miranda målaren Pilos hem, »där han lät mig se den stora målningen av konungens kröning, som han håller på att avsluta«.

SPANJORERNA VAR HELA TIDEN efter honom. I samband med att de Miranda lämnade Sverige i december 1787 begärde spanske ministern Corral att han skulle utlämnas. Men de Miranda var redan i Danmark på väg mot England och kontinenten. Här fortsatte han sin »European Tour«, och lobbade utan framgång för Sydamerikas sak.

Tillsammans med Simon Bolivar invaderade han 1810 Venezuela. Ett republikanskt styre organiserades och Miranda blev vicepresident. Men två år senare tvingades man kapitulera för Spanien.

de Miranda greps och fördes så småningom till inkvisitionsfängelset i Cadiz i Spanien där han dog 14 juli 1816. Han anses som en av den sydamerikanska frihetsrörelsens största hjältar. *

En professor i astronomi kan förstås inte bo bättre än på Stockholms Observatorium. Per Olof Lindblad, 83, kom hit som treåring och tänker bo kvar i Prefektbostaden så länge han orkar.

TEXT Sten Feldreich FOTO Magnus Fond

RUM MED UPPSIKT

en astronoms dröm

HÖGT PÅ ETT BERG, 55 meter över havet, ligger Observatoriet i Saltsjöbaden på en 55 000 kvadratmeter stor tomt – en värld för sig själv.

Hit flyttade Per Olof Lindblad när Observatoriet var alldeles nybyggt. Hans far, astronomen Bertil Lindblad, var utsedd till dess chef och treårige Per Olof minns sin besvikelse från invigningen 1931.

– Jag satt uppe i fönstret på övervåningen i Prefektbostaden och spanade efter kungen som skulle komma. Men allt jag såg var en massa gubbar i höga hattar, men ingen kung med krona.

En av männen i hatt var Saltsjöbadens grundare Knut A Wallenberg, som vid ett föredrag hållet i Svenska Astronomiska Sällskapet fått höra hur illa det var beställt med Stockholms gamla observatorium på Observatoriekullen. Wallenberg insåg behoven och var inte sen att tillskjuta pengar till ett nytt observatorium i Saltsjöbaden – men under vissa villkor, bland annat att namnet på det nya observatoriet skulle

bli Stockholms Observatorium.

Kung Gustav V var förvisso på plats under invigningen – om än i hög hatt istället för krona – och Per Olof minns en anekdot från invigningen.

– Att få träffa kungen var stort. Pappa var stressad och mån om att vara till lags. När Gustav V lite spjuveraktigt kommenterade att »huvudsaken är väl att Knut Wallenberg är med« så fyllde pappa i »Ja, Ers majestät, ja«.

I den öppna spisen i vardagsrummet brinner en björkvedsbrasa. Hustru Gunilla har dukat upp eftermiddagskaffe och Per Olof Lindblad minns hur hans mamma brukade duka upp när personalen på observatoriet haft kvällsseminarium. Mycket av arbetet skedde kalla vinternätter då stjärnhimlen var klar.

– Det var hela tiden ett lagarbete. Alla hade sina roller, vaktmästaren, instrumentmekanikern, professorn, observatorn, assistenterna. Vi var som en stor familj, de som arbetade här bodde också här och vi barn lekte ihop

Otaliga nätter har Per Olof Lindblad öppnat kupoltaket och riktat in det stora teleskopet mot universums gåtor. Teleskopet har åtta meters brännvidd och är av märke Grubb-Parsons, Newcastle on Tyne, 1930.

*Allt jag såg var
en massa gubbar
i höga hattar,
men ingen kung
med krona.*

*Skärgårdsmiljö där
tiden tycks stå stilla.
Huvudbyggnadens
kupoltak är en välkänd
siluett som syns
milsvida kring. Under
kupolen ryms den
stora tuben, därunder
biblioteket.*

Taket i centralhallen pryds av Vetenskapsakademiens emblem.

Bysten av Wargentin, Stockholms Observatoriums förste astronom, finns i biblioteket.

med varandra. Och vi hade vår egen lilla värld här uppe, det kom inte så många andra förbi eftersom vägen hit upp är så brant och dryg att gå.

RUNT huvudbyggnaden i jugendstil ligger fyra bostadshus utplacerade. Under observatorietiden hade de namn som Prefektbostaden, Observatorsbostaden, Grindstugan och Längan, det senare en assistentbostad byggd 1947. I huvudbyggnaden fanns även tre lägenheter.

Arkitekt Axel Anderberg ritade byggnaderna och Per Olofs pappa Bertil Lindblad såg till att observatoriet utrustades med senaste teknik. Ett spegelteleskop med en meters öppning, en dubbelrefraktor (ett teleskop med två refraktortuber med olika egenskaper, i detta fall ett 0,6 meter fotografiskt och ett 0,5 visuellt objektiv) samt en 0,4 meters astrograf, en refraktor med vidvinkeloptik för att avbilda en större del av stjärnhimlen.

Den utrustningen står sig slätt idag. Dessutom har ljuset från det växande Stockholm stadigt försämrat observationsmöjligheterna. Dagens observationer sker med stora jätteteleskop på platser där förutsättningarna är bättre, bland annat i Chile. Dagens astronomer stirrar in i datorskärmar, inte i kikare.

– Genom matematiska beräkningar i datorer kan vi lära om Vintergatans uppbyggnad, vilket i sin tur leder oss närmare till svaret på galaxernas uppkomst och utveckling.

Med teleskopen kan astronomerna se bakåt i tiden.

– Ju längre bort vi kan se, desto längre bak i tiden kommer vi. Eftersom ljuset

färdas med 300 000 kilometer per sekund, har det tagit ljuset längre tid att nå oss ju längre bort föremålet som utsände ljuset befinner sig från oss.

Det innebär att vi ser månen som den såg ut för en sekund sedan, solen för åtta minuter sedan, den närmaste stjärnan för fyra år sedan. Den närmaste stora galaxen utanför Vintergatan ser vi som den såg ut för två miljoner år sedan. De mest avslägsna galaxerna ser astronomerna som de såg ut ett tiotal miljarder år tillbaka i tiden.

– Universum beräknas vara 13,7 miljarder år och nu kan vi se tiden då universum är nyfött, bara cirka 300 000 år. Det är strax efter Big Bang, när universum blev genomskinligt, så som vi upplever det i dag. Tidigare var universum dimhöljt, men hur det startade, vad som var före Big Bang, vet vi inte.

STATENS FASTIGHETSVERK förvaltar fastigheten sedan 1993. Verksamheten vid observatoriet lades ner 2001 och flyttades till Stockholms universitet i Frescati. Från att ha haft 60 sekunder

Per Olof Lindblad

till jobbet fick Per Olof Lindblad 60 minuter. Biblioteket tömdes och delar av inredningen återgick till Vetenskapsakademien, bland annat det skrivbord som både Per Olof och hans far Bertil använt sedan invigningen.

– Skrivbordet tillhörde Wargentin, Vetenskapsakademiens förste astronom som verkade på 1700-talet.

Många möbler var snickrade för att passa rummen och dess arkitektur, men i dag är inredningen helt omgjord sedan Kunskapsskolan tog över observatoriet hösten 2007.

– I samband med detta gjordes några större hyresgästpassningar. Vi passade även på att utföra en del eftersatt underhåll och installerade bergvärme, berättar förvaltaren Michael Werner.

»Campus Observatoriet« använder fem av tio byggnader som grundskola med plats för 180 elever i årskurs 6–9. Huvudbyggnaden är ett naturvetenskapligt centrum för Kunskapsgymnasiet.

Per Olof Lindblad hade flera uppdrag utomlands under sin yrkesverksamma tid, men hade hela tiden observatoriet i Saltsjöbaden som sitt hem. Först som barn i Prefektbostaden, sedan i en av de tre lägenheterna i huvudbyggnaden, senare i Observatorsbostaden med sin familj, som sedermera flyttade in i Prefektvillan 1966. Då tog Per Olof över chefsrollen från sin far. Tjänsten gick inte i arv, men den först tilltänkte tackade nej och då gick tjänsten till Per Olof Lindblad. Att han gick i sin fars fotspår berodde på påverkan – inte tvång.

– Pappa tipsade mig att världens bästa jobb fanns inom atomforskningen – tänk att lösa energiproblemen! Men jag fastnade för astronomin tidigt, frågan om vår världsbild slutar aldrig att fascina mig. Det känns både viktigt och spännande att lära känna det universum vi lever i och var vi kommer ifrån. *

NATURUM VICTORIAHUSET

Victoriahuset vid Läckö slott ska innehålla en skärgårdsutställning och en restaurang. Byggnaden ska stå klar till kronprinsessans 35-årsdag sommaren 2012.

WHITE ARKITEKTER

HUS FÖR EN PRINSESSA

FLORAN OCH FAUNAN runt Läckö slott är omtalad och snart kan man ta del av den också i utställningsform. Den 22 oktober avtäckte kronprinsessan Victoria och prins Daniel modellen av naturum Vänerskärsgården, även kallat Victoriahuset, som planeras stå klart till kronprinsessans 35-årsdag sommaren 2012.

Victoriahuset blir en plats för utställning, konferens, middag och fest, med skärgårdsutställning, restaurang, hörsal samt 15 övernattningsrum. Naturvårdsverket får en efterlängtat plats för att visa upp traktens natur och Statens fastighetsverk, som förvaltar Läckö slott, får äntligen flytta ut restaurangen ur slottsbyggnaden – ett restaurangkök i ett byggnadsminne medför alltid en ökad brandrisk.

Det är White Arkitekter som ritat Victoriahusets barockinspirerade arkitektur. En lekfull träfasad med vertikala ribbor får byggnaden att väl smälta in mellan skog och vassbälten längs Väners strand.

– Vi har månat mycket om att alla som vistas här ska uppleva att naturen är helt nära, säger Mattias Lind, arkitekt på White Arkitekter.

Victoriahuset är ett samarbete mellan Statens fastighetsverk, Lidköpings kommun, Sparbanksstiftelsen Lidköping, Sparbanksstiftelsen Väst, Naturvårdsverket, Västra Götalandsregionen och Stiftelsen Läckö slott, som 2007 gav ett löfte om byggnaden i 30-årspresent till kronprinsessan Victoria.

– Det här blir ett bra och välkommet tillskott för Läckö slott och för hela regionen, säger Harald Pleijel, fastighetschef på SFV.

ANNICA KVINT

Tillbaka till 1700-talet

Drottningholmsteatern är världens bäst bevarade 1700-talsteater. Kulturvärden har följt arbetet med att konservera tidsandan i fastigheten så att besökarna får en känsla av att kliva rakt in i 1700-talet.

TEXT *Erika Volpe* BILD *Melker Dahlstrand*

Sedan 2004 pågår en restaurering och konservering av Drottningholms-teatern. Målerikonservator Carmen Romero är en av många skickliga hantverkare som anlitats av Statens fastighetsverk som förvaltar byggnaden.

The image shows the interior of the Drottningholm Theatre, a highly ornate and historic space. The ceiling is a masterpiece of Baroque stucco work, featuring intricate geometric and floral patterns. Several large, multi-tiered chandeliers with numerous lit candles hang from the ceiling, casting a warm, golden glow. The walls are covered in light-colored wood paneling with decorative carvings. In the center, a set of double doors is painted to look like a landscape scene, a technique known as trompe-l'œil. To the left, a large, dark, draped curtain hangs from the ceiling. The floor is made of polished wood, reflecting the light from the chandeliers. The overall atmosphere is one of grandeur and historical elegance.

Viktiga årtal vid Drottningholms slottsteater

1766 Nyinviqning av Carl Fredrik Adelcrantz' teater. Salongens ornament och dekorativa målningar är utförda av Jacques Adrien Masreliez. Balkongernas illusionsmålade dörrar i den främre delen och merparten av dekoren målades av målarmästare P. Hallongren.

1777 Gustav III disponerar Drottningholms slott med teater efter änkedrottningen Lovisa Ulrika. Runt teatersalongen finns 22 loger. De utrustades med öppna spisar och kakelugnar för att kunna fungera som bostäder för de teatersällskap som skulle uppföra skådespel som Gustav III ofta både skrivit, regisserat och själv framfört.

1791 Louis Jean Desprez kompletterar teatern, för Gustav III:s räkning, med en tillbyggnad av en salong. På 1800-talet kallas den déjeunersalongen.

1792 Gustav III mördas och teaterlivet stannar av.

1922 Återinviqning av teatern som återupptäckts av teaterhistorikern Agne Betjer föregående år.

1991 Drottningholmsteaterns unika salong med bevarade kulisser, näst intill ursprungliga scenmaskineri och ytskikt som tapeter och målade ytor, bidrar till att Drottningholms slottsområde utnämns till världsarv av UNESCO.

När man stiger in i den här tidskapseln doftar det 1700-tal

TEATERHISTORIKERN Agne Beijer är verksam vid Kungliga Biblioteket när han en vårvinterdag 1921 reser ut till Drottningholmsteatern. I sällskap har han två tjänstemän från Nationalmuseum, de är ute för att söka efter en karusellmålning av Elias Martin. Då gör Agne Beijer plötsligt en oväntad upptäckt. Väl inne i teatern, som under årtionden har fungerat som ett möbelupplag enligt Kungliga husgerådskammaren, finner han under tjocka dammlager en teaterscen. Agne Beijer berättade själv: »Gång på gång stötte vi i mörkret mot utskjutande träramar med underligt utskurna profiler«.

Det var kulisser vid det scengolv han just tagit sig fram på. Blottlagd blev en i princip helt intakt 1700-talsteater som med hela sitt maskineri och scenbilder stått oanvänd under större delen av

1800-talet. Allt som behövde förnyas var repen till kulissmaskineriet och belysningen som av säkerhetsskäl måste bytas ut. Ingen skulle nu våga låta brinnande vaxljus få lysa upp teatern som på Gustav III:s tid.

Teatern förvaltas i dag, liksom hela slottsanläggningen, av Statens fastighetsverk som sedan november 2004 låtit den 4 000 kvadratmeter stora teaterbyggnadens interiörer genomgå varsamt underhåll och konservering. En serie rum har setts över varje år. Under 2010 pågår den rådande etapp 7 som inkluderar plan tre i loghuset bakom scenrummet.

SOLLJUSET ARTIKULERAR det framskjutande mittpartiet i Drottningholmsteaterns entréfasad som renoverades senast 1994. Den ljusa guldockerputsens kontrasterar iögonfallande mot den blå himlen. Vi stiger in i ett förmak och reser omedelbart bakåt i tiden.

– Drottningholmsteatern är en väldigt speciell rokokoteater eftersom ytskikten till stor del är i original, säger teaterns vd Per Forsström stolt.

Sveriges första fristående teaterbyggnad uppfördes i Drottningholms barockträdgård 1752 efter ritningar av Carl Fredrik Adelcrantz. Den andra uppfördes på samma plats som den nuvarande slottsteatern 1754–55.

– Det är inte helt klarlagt vem som var arkitekt, men C.F. Adelcrantz var involverad i ombyggnaderna som pågick

fram till dess att teatern brann ned på Lovisadagen 25 augusti 1762, berättar slottsarkitekten Erland Montgomery.

Tittar man på dagens Drottningholmsteater, från 1766, ser huset trots sitt valmade mansardtak mer ut som en kasern eller en nyttobyggnad. Teatern, som byggdes med medel ur kungens handkassa och C.F. Adelcrantz egna kapital, gjordes enkel. Men med skickliga dekoratörers hjälp skapades magi. Slottsteatern byggdes som en tom träkonstruktion av korsvirke med revertering, med murverk enbart vid skorstenar och proscenium, och vilade delvis på den ursprungliga grunden.

Teatersalongens mitt återfinns i prosceniets främre kant och själva scenrummet har ett djup på 20 meter. Ornamentik som pilasterbaser, kapital och papier-machédekoren tillverkades av bildhuggare Jacques Adrien Masreliez. Han målade även väggfältens ornamentik med marmoreringar i salongen.

Då änkedrottningen Lovisa Ulrika sålde slottsanläggningen till staten 1777 fick kung Gustav III full dispositionsrätt. Han antog utmaningen att föra ut det svenska språket till publiken och ställde sig själv i centrum av teaterlivet. När Gustav III mördas 1792 stannar dock teaterlivet av.

EFTER BEIJERS fantastiska upptäckt återinvigdes teatern 1922. Men innan dess fick slottsarkitekten Ivar Tengbom

T.h. Färdigkonserverad handmålad tapet med struktur. Ses i sin helhet nedan.

Nedan: Elias Martins Karusellmålning, som Agne Beijer sökte efter, hänger fortfarande på Drottningholmsteatern.

Enligt Marie Edman Franzén, teknisk förvaltare på Statens fastighetsverk, ska ytskiktet underhållas och konserveras för att bevaras i generationer framöver.

Hitta hit

Kollektivt: Tunnelbanan till Brommaplan. Ta sedan buss som passerar Drottningholm.

Med båt: Avresa från Stads- husbron. Teaterbåt m/s Prins Carl Philip anländer till föreställningens början (www.stromma.se).

Med bil: Från Brommaplan mot Ekerö eller med färja från Slagsta via Ekerö.

Läs mer på www.sfv.se och www.dtm.se.

tillsammans med Agne Beijer i uppdrag att »ställa i ordning teatern«. Spåren efter förbättringsarbeten på 1800-talet avlägsnades från kamrar, loger och salong. Fallen puts lagades i, tak målades om och fönster kittades om. Hur genomarbetad metoden var vet vi inte, men den skiljer sig från det mer konserverande förhållningssätt som appliceras av Statens fastighetsverk i dag tillsammans med Drottningholms nuvarande slottsarkitekt Erland Montgomery.

– När man stiger in i den här tidskapseln doftar det 1700-tal. Det är ganska slitet och det finns en patina som vi försöker ta hand om vilket är väldigt svenskt. I andra länder värdesätter man formen medan vi här även värdesätter den slitna ytan, det bromsade åldrandet. Just 1700-talet behandlar vi med yttersta varsamhet, vilket innebär att vi

försöker konservera det översta skiktet. Restaureringar från 1800- och 1900-talet behandlar vi med respekt, vilket gör att vi värderar åtgärder beroende på vilken yta det handlar om.

Patina (slitage) som övergått i förfall utgör ett hot mot byggnadens överlevnad. Därför har det kartlagts och kännedomen om dess omfattning har legat till grund för de senaste årens arbeten med interiörerna. När en referensgrupp tillsattes 2004 utfördes praktiska försök att komma fram till i vilken mån de enskilda byggnadsdelarna bör renoveras eller konserveras. Då arbetena prövades i full skala, definierades till exempel hur fläckar på snickerier skulle behandlas.

– Skulle dessa fläckar på provrummets snickerier, som var retuscherade med mörknad oljefärg målade på 1900-talet, tas bort eller retuscheras

Skulle dessa fläckar rengöras eller skulle färgen i sig betraktas som patina?

T.v. Teaterns olika lager av ytskikt i arkitekt C.F. Adelcrantz' bostad.

T.h. Blomstergirland målad på väv som flyttats 1791.

T.v. Graffiti på dörren till orkesterlogen från 1700-talet.

T.h. Ommålning av fönstersnickerier väntar.

över, och skulle smutsen som gjorde att färgskiktet uppfattades som mörkt grått betraktas som patina? Vi bestämde oss för att retuscheringarna skulle tas bort, snickerierna torregjordes och då blev den tidigare mörkgrå kulören mer vitgrå. berättar Ewa Björdell, ansvarig målerikonserverator sedan första etappen 2004.

Denna pilotstudie, bland många andra, kom att ligga till grund för liknande frågeställningar under de fortsatta konserveringsarbetena. Målsättningen har varit att arbetena ska göras med minsta möjliga ingrepp i alla lägen.

Enligt Marie Edman Franzén, teknisk förvaltare vid SFV och projektledare för arbetena vid Drottningholmsteatern, är utgångspunkten att ytskiktet ska underhållas och konserveras för att bevaras i generationer framöver.

– Fönsternischerna och fönster-

snickerierna slits väldigt hårt av solljuset och nederbörd, så då har Riksantikvarieämbetet tillåtit att de målas om. Vi tillät att de målades fram till fodret med linoljafärg, men det finns ingen anledning att konservera det spackel som återstår från 1920-talet. Några tak är ommålade med limfärg. Det är det mest långtgående underhåll som vi har gjort, säger hon.

När ett konserveringsarbete inleds i ett rum på Drottningholmsteatern är det målarna som först tar sig an sina partier. Det kan handla om ilagning av tak och måleri av fönstersnickerier. Sedan tar målerikonserveratorerna vid och behandlar träfoder kring dörrar och golvsocklar efter behov, vilket kan innebära rengöring, konsolidering av lös färg, ilagning eller retuschering. Målerikonserveratorerna åtgärdar även skador på kakelugnar, öppna spisar och putsade

väggytor. Sist kommer papperskonserveratorn in för att göra en översyn och varsamt rengöra tapeten samt laga och/eller komplettera revor, skadade eller saknade partier.

BAKOM DEN DJUPA scenen ligger teaterns magnifika primadonneneloge. Kanske var det kring jul 1890 – men det finns de som vill datera besöket till så sent som på 1920-talet – som Ferdinand Boberg vid ett besök i primadonnenelogen kom att måla en akvarell där han dokumenterar logen i detalj. Rummets väggar är tapetserade med sömmade ark, handkolorerade trädmotiv med paradisafiglar i kulörta fjäderdräkter. Delar av en våd har lossnat från underlaget och vitmenad mur

Det är ett stycke tidningspapper lindat runtom ett chokladpapper!

blottas. Spiselkransens stiliga dekoration med rocaille i gotlandskalksten andas rokokoko. Genom en arkiverad förteckning vet vi att primadonnenlogens spis var en av de två »bättre huggna« utförd av Lars Hjortberg 1765. Den patina och det slitage som illustreras i akvarellen kan upplevas som angränsande till förfall, men märks inte längre.

Inne i primadonnenlogen har både tak, väggar och spis setts över under hösten 2010. Målerikonservatorerna har torrengrjort den ornamenterade spiselkransen med svamp och spissockelns skadade delar har lagats i med kalkbruk. Vidare har den limfärgsmålade stucklisten vid takets hålkäl borstatts ren. Originalfärg från dörren och snickerierna hade lossnat, och flagorna har fästs vid underlaget med ett speciellt ålderbeständigt akrylatlim, utvecklat av Riksantikvarieämbetet.

Den synnerligen välbevarade originaltapeten från 1700-talet har papperskonservator Helen Skinner med medhjälpare Ulrika Björkert konserverat.

– I primadonnenlogen har jag först borstat taklisten ren från damm och takfärgflagor med mjuk borste. Därefter har jag gått över tapeterna på snarlikt sätt. Jag har även använt mjuka så kallade sotsvampar för att avlägsna smuts. Defekter i lumpappen som jag upptäckt har jag låtit vara, eftersom de hör till tapetens ursprungliga utförande. De största skadorna på tapeterna var

revor och mindre hål, särskilt i två hörn där tapeten inte sitter fast i väggen eftersom stötar från människor och möbler skadat den. Skadorna lagades och förstärktes diskret medan hålen från tavelkrokarna lämnades orörda.

Målerikonservator Carmen Romero står i teatersalongen med utsträckta armar på en pall i stark belysning.

Hon når upp till den magnifika gråmalade papier-machéklädda konsol som i par bär upp en av balkongerna i den främre delen av salongen. Några av konsolerna som skadats när rekvisita burits in ska återuppbyggas. Hon skrapar försiktigt loss en tidigare lagning med ett redskap som ser ut att höra hemma hos tandhygienisten och får till slut fram en liten boll som hon vecklar ut. Det är ett stycke tidningspapper lindat runtomkring ett chokladpapper från Silva chokladfabrik. Pappersbollen ersätts av nyttillverkad pappersmassa, gjord på linnelump precis som det ursprungliga pappret. Slutligen återfår konsolen sin förlorade festong, vilket gör den till ett undantag i konserveringsstrategin som stakats ut av referensgruppen. I detta fall lägger man vikt vid formen och ersätter en saknad detalj för att inte oroa betraktarens detaljsinne.

Utmed salongsväggarna har det sedan

lång tid tillbaka uppstått grå smutsfläckar efter publikens trevande händer i det försiktigt upplysta rummet. De har rengjorts och retuscherats över. För att kringgå nya nedsmutsningar har slottsarkitekten designat en handledare, som spänns fast mellan golvplankorna utan att använda skruv för att göra så liten inverkan som möjligt i den autentiska miljön.

I samband med en slitageutredning för trettio år sedan reducerades det redan ringa antalet visningstillfällen och scenrepetitionernas antal drogs ned. Personalen instrueras kontinuerligt i bevarandedisiplinen. Åtgärder har även inriktats mot att korta kablagedragningar vid tv-inspelningar genom nya eluttag.

Förhoppningsvis kommer teaterns ytskiktsbehandling att bestå i minst 50 år efter 2013–2014 då arbetena förväntas vara avslutade. På så sätt kommer vi i fortsättningen kunna ta del av föreställningar på en unik 1700-talsteater ute på Drottningholm. *

Arkitekt Ferdinand Boberg 1860–1945

Akvarellen som målats i teatern kan ha kommit till under en period då Ferdinand ingick i kretsen kring svågern Sven Scholander. Tillsammans med brodern Erik, Wilhelm Stenhammar, Knut Byström och Carl-Axel Nyström vistades de flitigt ute på Drottningholm särskilt under en jul på 1890-talet, där slottsarkitekten Axel Nyström hade en tjänstebostad i Långa raden. Den målning som visas här är en äldre reproduktion av Bobergs, var originalet finns är okänt.

**Ferdinand Brobergs
målning av prima-
donnelogen...**

**...är påfallande lik
logen idag.**

Carmen Romero bearbetar en pappermachékonsol med ett verktyg som liknar tandhygienistens och finner en liten boll av tidningspapper lindat runtomkring ett chokladpapper.

FORM: KAKELUGNAR

Kakelugnen har funnits i Sverige sedan medeltiden. När rökkanalerna uppfanns på 1700-talet blev de inte bara effektiva värmekällor utan även statussymboler.

Lövstabruk

I orangertiet vid Lövstabruks herrgård står fyra kakelugnar. Förr eldades de dygnet runt, idag fungerar endast en. De är lokaltillverkade i Lövsta eller Skärplinge och installerades runt 1730 då orangriet byggdes upp igen efter stora ryssbranden 1719.

FOTO: HELENA KARLSSON

Hôtel de Marle

Svenska institutet i Paris är beläget i 1500-talspalatset Hôtel de Marle. Palatsets enda inventarie är den celadonfärgade kakelugn som överlevt franska revolutionen. Kakelugnen finns i den stora Kristinasalen. FOTO: ÅKE E:SON LINDMAN

Residenset i Göteborg

Kakelugnen är en deposition från Göteborgs Historiska Museum. Ursprunget är från 1700-talet men med kakelugnssockel från senare tid. Ugnen står i Karl X Gustavs »dödsrum» på andra våningen, där han dog i en stol i februari 1660. FOTO: MELKER DAHLSTRAND

Linnés Hammarby

På Carl von Linnés Hammarby står en rund, grönglaserad, sjuskifts kakelugn med järnluckor och svarvade träfötter från 1700-talet. Träfötterna är troligen från renoveringen på 1880-talet. Kakelugnen får inte eldas. FOTO: NINA BROBERG

Kalmar slott

har ett fint exempel på en rokokougn med nisch och reliefdekor, tillverkad på 1760-talet och som ursprungligen kommer från Hillska gården i Kalmar. Den inköptes till Kalmar museum av köpman Ernst Petersson och sattes upp i Långkammaren i Ståthållarevåningen 1926.

FOTO: OKTOD

Rosersbergs slott

Den enda större förändringen i Hoglandssalen sedan hertig Karls tid är den glaserade kakelugnen som sattes upp efter Karl XIII:s död. Karl XIV Johan bytte ut den ursprungliga skulpturen av Mare mot en kolossalbyst av sig själv.

FOTO: LENNART DUREHED

Läckö slott

Denna murade och putsade ugn är från Carl Gustav Tessins tid på slottet i mitten av 1700-talet. Han frös och bytte ut de tidigare eldstäderna mot denna typ. Ugnen står i Karl X Gustavs sängkammare intill öppningen till Marias bönekammare.

FOTO: TELLUS STORIES/
MICHAEL MALMBORG

Hovdala slott

I matsalen på Hovdala slott är den enda värmekällan en grön-glaserad kakelugn från 1890-talet. Det är en av Hovdalas modernaste ugnar, en Wienermodell tillverkad av B.H. Lundgrens kakelfabrik i Stockholm. Den lär ha kommit i byggsats och byggts upp på plats.

FOTO: MATHIAS STENSTRÖM

KUNGAPARET FIRADE VOKSENÅSEN

När Voksenåsen, Norges nationalgäva till Sverige som förvaltas av SFV, firade 50-årsjubileum den 1 oktober närvarade det svenska kungaparet tillsammans med drottning Sonja och kung Harald av Norge. Under dagen hölls en föreställning med musik, följt av vittnesmål från andra världskriget. Dessutom presenterades Dag Hammar-skjöldprogrammet, ett norsk-svenskt samarbete i tredje världen.

– Att svenska kungaparet kom gav ett otroligt lyft till dagen, sa Karl Einar Ellingsen, direktör på Voksenåsen.

VÄRDIG ENTRÉ I SHANGHAI

Arbetet med Värdig Entré – tillgänglighet i kulturarvmiljö – har fått en internationell publik. Projektet som Statens fastighetsverk driver i samarbete med Stockholms stad och föreningen EIDD Design för Alla Sverige, deltog i utställningen »The Creative North« i Shanghai.

– Vi ville visa att vårt arbetssätt, där olika kompetenser samarbetar från början, kan stimulera industrin att utveckla produkter som både fyller funktionella och estetiska behov, säger Per-Anders Johansson, kulturarvsspecialist på SFV och projektledare för Värdig Entré.

MUSIKEN KVAR VID NYBROKAJEN 11

Blåsarsymfonikerna och Länsmusiken i Stockholm blir SFV:s hyresgäster på Nybrokajen 11 efter årsskiftet. Under en treårig provotid får hyresgästerna chans att visa att de kan skapa en mötesplats för musiklivet, där också mindre aktörer ska ingå. Rikskonserter, som finns i lokalerna året ut, ska avvecklas efter ett regeringsbeslut.

Vinn praktverk om ambassader och slott

Statens fastighetsverk ger i dagarna ut två nya böcker – Drottningholms slott band II och Ambassadboken i uppdaterad utgåva. (Läs mer på baksidan av den här tidningen.) Vinn ett rykande färskt exemplar genom att svara på en fråga för den bok du vill vinna (eller båda) och samtidigt berätta för oss i högst tre meningar vad du tycker om den nya utformning som Kulturvärden fått under året. Ris eller ros – båda är värdefulla för oss. Ge oss också ett tips om drömreportaget du vill läsa under 2011. Svaren på frågorna går att hitta på www.sfv.se.

Fråga 1A: Vinn Drottningholmsboken:

När drogs värmeledning och elektricitet in i Drottningholms slott?

Fråga 1B: Vinn Ambassadboken:

Vad kallas det hus där den svenske kulturattachén i Moskva bor?

Fråga 2: Ris och ros om nya Kulturvärden.

Fråga 3: Drömreportaget i Kulturvärden.

Dina svar vill vi ha senast den 7 januari, antingen på ett vykort till Kulturvärden, Statens fastighetsverk, Box 2263, 103 16 Stockholm eller så tävlar du på www.sfv.se. (Obs! Tävlningen är inte öppen för anställda på SFV och deras familjer.)

Anders Glassel, SFV

GLASSEL SKA VÅRDA LANDSKAP OCH PARK Du är ny kulturarvsspecialist på kulturarvsenheten, berätta om dina arbetsuppgifter!

– Jag ska arbeta med landskap och park, vilket innebär att jag kommer att stödja förvaltare och fastighetschefer med kunskap om vårdprogram, trädvård och skötselplaner. Jag kommer

närmast i tid att arbeta med vårdprogram för marken vid Linköpings slott och Vadstena slott, objekt på Gotland, skötselplaner för olika objekt i Stockholm, vägprojekt och Umeå residens.

Vad har du gjort tidigare?

– Jag är landskapsarkitekt och biolog och arbetade tidigare som projektledare och handläggande landskapsarkitekt hos WSP Samhällsbyggnad i Umeå. Där har jag arbetat med bland annat projektering, miljökonsekvensbeskrivningar, skötsel och vårdprogram för kulturhistoriskt värdefulla miljöer.

Vad fick dig att söka dig till SFV?

– Jag har haft Statens fastighetsverk som kund i 15 år och arbetat med Umeå residens. Men framförallt har jag ett stort kulturhistoriskt intresse och ser det som en förmån att få arbeta med vårt gemensamma kulturarv.

Ett spännande 2011

Den statliga fastighetsutredningen har i dagarna fått tilläggsdirektiv och förlängd tid till den 1 april 2011. Uppdraget omfattar i princip hela den statliga fastighetsförvaltningen, men för oss på SFV är självfallet kulturarvsfastigheterna i fokus. Vi har redovisat våra bedömningar till regeringen och utredningen i den så kallade Kulturfastighetsutredningen. Den tar upp centrala frågor om vilket fastighetsbestånd som staten långsiktigt bör äga och förvalta som en del i det nationella kulturarvet.

SFV och Riksantikvarieämbetet har frigjort sig från att detta måste omfatta alla de byggnader som genom åren förklarats som statliga byggnadsminnen. En samlad bedömning har istället gjorts av vilka fastigheter som är representativa för att åskådliggöra olika berättelser om vår historia – självfallet kompletterat med kulturhistoriska byggnader som förvaltas av andra än staten. Angreppssättet är välgörande efter en lång tid av byggnadsminnesförklaringar som huvudsakligen utgått från objektskriterier.

Det är samtidigt viktigt att påminna sig om att varje tid gör sina bedömningar av bebyggelsemiljöernas kulturhistoriska värden och synen på hur de kan utvecklas och anpassas till ändrade krav. Jag tror därför att man gör klokt i att inte inta en alltför statisk inställning till vad som på sikt skall ingå i en statlig kulturfastighetsportfölj. Det är till exempel av stor betydelse om sambandet mellan en bebyggelsemiljö och dess användning bryts. För att ta ett exempel – om en länsreform leder till att länsresidensen får en helt annan användning går självfallet en del av symbolvärdet för vissa av dessa byggnader ganska snabbt förlorat.

Samtidigt kommer naturligtvis framtiden att betrakta byggnadsmiljöer som idag inte är skyddade som högst angelägna att ingå i en statlig kulturfastighetsportfölj.

OCH HUR SKA FINANSIERINGEN HANTERAS?

Så länge det handlar om fastigheter där intäkterna minst täcker kostnaderna, är volymen fastigheter i en kulturfastighetsportfölj enklare att hantera. För fastigheter som kräver stora bidrag är det självfallet annorlunda. Här måste en avvägning av resursutrymmet ske på olika beslutsnivåer och detta kommer att sätta gränser för mängden bidragsfastigheter i den statliga kulturfastighetsportföljen. Hittills har detta

FOTO YLVA SUNDGREN

i princip styrts av regeringens enskilda beslut om statliga byggnadsminnesförklaringar utan närmare underlag om de ekonomiska konsekvenserna på sikt. Det behöver knappast påpekas i detta sammanhang att de förvaltande myndigheterna länge påtalat bristen på resurstilldelning i förhållande till förvaltningsuppdragen för statliga byggnadsminnen. Det är hög tid att bryta detta förhållande och pröva möjligheten att lägga ett betydligt större ansvar på berörda myndigheter att inom långsiktiga ekonomiska ramar och kulturpolitiska mål besluta om förändringar i den statliga kulturfastighetsportföljen och det fortsatta arbetet med att levandegöra och tillgängliggöra kulturarvet.

FORTSATT UTVECKLING AV BESÖKSMÅL

Vi kan glädjas åt en fortsatt positiv utveckling för många av våra besöksmål runt om i landet. Under nästa år kommer vi att fortsätta satsningen tillsammans med våra många samarbetspartners på lokal och regional nivå. SFV är den största förvaltaren av besöksmål inom området kulturhistoriska byggnader och vi har på olika sätt fått stöd för att fortsätta arbetet för att göra besöksmålen mer tillgängliga och attraktiva för besökande och turism. Det är glädjande och en sporre för fortsatt utveckling av vårt utåtriktade kulturarvsarbete.

ÄNTLIGEN START FÖR RESTAURERING AV STOCKOLMS SLOTTETS FASADER!

Ingen förbipasserande kan ha undgått att se skyddsneten kring Stockholms slotts fasader. De är uppsatta för att hindra att fallande bitar av sandstenen på fasaderna skadar besökare. Skyddsåtgärderna har vidtagits parallellt med ett omfattande utredningsarbete för hur vi skall gå till väga för att restaurera sandstenspartierna som omfattar ca en tredjedel av slottets fasader. Det har varit ett detektivarbete i källmaterial från tiden för slottets uppförande och tidigare restaureringar och samtidigt en utmaning ifråga om tillgång till lämpligt stenmaterial, hantverkare och genomförandeteknik i dagens läge. Vi har nu kommit så långt att det under nästa år är dags för en första pilotetapp med genomförande av sandstensrestaurering på en del av fasaden. Det är ett viktigt steg i SFV:s största restaureringsprojekt. Ett unikt projekt som kommer att sträcka sig över en lång följd av år.

THOMAS NORELL

Generaldirektör, Statens fastighetsverk

Prenumerera på Kulturvärden.

Mot en expeditions- och portoavgift på 140 kronor

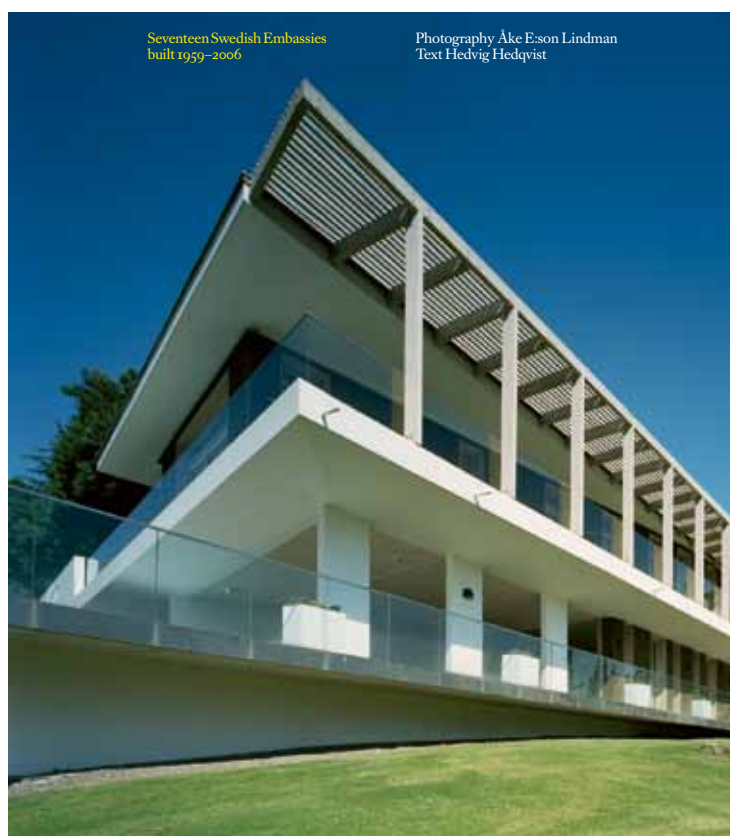
får du fyra nummer av Kulturvärden.

Ring 08-696 70 00 och beställ din prenumeration.

Svenska ambassader

Följ med från en världsdel till en annan när formskribent Hedvig Hedqvist och fotograf Åke E:son Lindman gör en resa till våra svenskritade ambassader.

Med boken *Seventeen Swedish Embassies built 1959–2006* öppnar Statens fastighetsverk (SFV) dörrarna till 17 av våra statsägda ambassader och ambassadresidens ritade av svenska arkitekter. Boken är en uppdaterad version av *Fourteen Swedish Embassies built 1959–99* som kom ut 2001. Tre nya kapitel berättar historien om de senaste byggnaderna: ambassadresidenset i Pretoria, ambassadresidenset i Santiago de Chile och det mycket uppmärksammade House of Sweden i Washington DC. Våra svenska ambassader är en del av vårt gemensamma kulturarv i utlandet. *Format: 255×290 mm. Språk: Engelska. Antal sidor: 340. Pris: 349 kr.*

Två nya böcker Svenska byggnader i världen och Drottningholms slott

De kungliga slotten

Hösten 2010 utges det andra bandet om *Drottningholms slott – från Gustav III till Carl XVI Gustaf*. Här skildras Drottningholm under gustaviansk tid, men också slottets mindre kända 1800-tal. För första gången får nu även det innehållsrika 1900-talet sin beskrivning, med återuppväckandet av slottsteatern och restaureringen av barockträdgården som några av höjdpunkterna. Även dagens kungliga residens – Ett kungligt hem i tiden – får en vidare presentation.

Detta är en del i bokverket *De kungliga slotten* i tretton band som utges av Votum Förlag i samarbete med Statens fastighetsverk och Kungl. Hovstaterna.

Format: 225×300 mm. Antal sidor: 415. Pris: 349 kr.

Samtliga böcker
kan beställas på
votumforlag.se